

Анотація

Мельниченко Н. О. Конституційно-правові засади освітньої політики країн Скандинавії. — Стаття.

Стаття присвячена конституційно-правовим основам регулювання освіти країн Скандинавії. Особлива увага приділяється регулюванню безперервної освіти та освіти дорослих у Данії, Фінляндії, Норвегії, тому що законодавство країн Скандинавії у цій сфері є досить ефективним. Впровадження безперервної освіти з метою її академічної та професійної мобільності є одним з першочергових завдань державної політики розвитку освіти в Україні. Досвід країн ЄС з цього питання є необхідною складовою впровадження безперервної освіти у нашій державі.

Ключові слова: країни Скандинавії, безперервна освіта, законодавство про освіту.

Аннотация

Мельниченко Н. О. Конституционно-правовые основы образовательной политики стран Скандинавии. — Статья.

Статья посвящена конституционно-правовым основам регулирования образования стран Скандинавии. Особенное внимание уделено регулированию непрерывного образования в Дании, Финляндии, Норвегии. Учреждение непрерывного образования должно стать приоритетом образовательной политики Украины.

Ключевые слова: страны Скандинавии, непрерывное образование, законодательство об образовании.

Summary

Melnychenko N. Constitutional foundation of education policy in Scandinavia. — Article.

Article is devoted to constitutional regulation of education in Scandinavia. Particular attention of the article is paid to regulation of continuing education and adult education in Denmark, Finland, Norway because Scandinavia legislation in this area are quite effective. Implementation of Continuing Education for its academic and professional mobility is one of the priorities of education policy in Ukraine. EU experience on this issue is a necessary part of implementation of continuous education in our state.

Keywords: Scandinavia, continuing education, legislation on education.

УДК 347.764:369.5

О. В. Горбатенко

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ ЗАГАЛЬНООБОВ'ЯЗКОВОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

У суспільстві існує багато різних відносин — економічних, політичних, юридичних, моральних, духовних, культурних та ін. Власне саме людське суспільство є сукупністю відносин, продуктом взаємодії людей. При цьому усі види і форми відносин, що виникають і функціонують у суспільстві між індивідами та їх об'єднаннями, є (на відміну від взаємозв'язків у природі) суспільними, або соціальними.

Право — особливий, офіційний державний регулятор суспільних відносин. У цьому його головне призначення. Регулюючи ті або інші відносини, воно тим самим надає їм правової форми, у результаті чого ці відносини отримують нову якість та особливий вид — стають правовими, оповиваються в юридичну оболонку.

Саме за допомогою такого нормативного впливу державна влада переводить певні відносини під свою юрисдикцію і захист, надає їм упорядкованість, стабільність, стійкість, бажану направленість, вводить у потрібне русло.

Правовідносини у сфері соціального забезпечення досліджували Р. І. Іванова [1], М. Л. Захаров і Е. Г. Тучкова [2], Б. І. Сташків [8; 11], Н. М. Стаховська [10], Н. Б. Болотіна [9] та інші вчені.

Метою даної статті є визначення поняття та основних ознак правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Правові відносини у самому загальному вигляді можна визначити як суспільні відносини, врегульовані правом.

У теорії права правові відносини розглядаються у вузькому розумінні як: 1) врегульоване нормою права суспільне відношення, учасники якого наділені гарантованими державою суб'єктивними правами та юридичними обов'язками; 2) суспільне відношення (або суспільний зв'язок), що виникає на підставі норм права, учасники якого наділені суб'єктивними правами.

Треба погодитися з С. Алексєєвим, що правовідношення — це правовий зв'язок [3, 85–89]. Це особливий суспільний зв'язок, зв'язок через їх права та обов'язки. Це означає, що учасники правовідношення «пов'язані», тобто займають по відношенню один до одного визначене становище. Але не тільки це. Якщо відносини передбачують дві сторони, то правові ще й третю — державу, яка гарантує здійснення поведінки, що передбачена нормою права, навіть і примусово.

Отже, органічний, нерозривний зв'язок між суб'єктивними юридичними правами та обов'язками є однією з суттєвих об'єктивних закономірностей у сфері правової дійсності [3, 86]. Р. Халфіна правильно пише, що відсутність у суспільного відношення правової форми означає неможливість використати специфічні засоби права задля реалізації і захисту інтересів учасників [4, 36].

Причому регульовані відносини у принципі не втрачають свого фактичного змісту (економічного, політичного, пенсійного, майнового і т.ін.), а лише видозмінюються, знаходячи нову, додаткову якість [5, 381]. Інакше кажучи, правовідношення не виділяється від опосередкованого ним реального відношення, не знаходиться десь поряд або над ним, а існує разом з ним. Адже форма і зміст будь-якого явища є нерозривними.

Значення правовідносин як головних засобів, що забезпечують функціонування норм права, є загальним [3, 95]. Реалізація усіх юридичних норм неминує проходити стадію правовідношення, тобто суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, що знаходяться у нерозривній єдності. Як правильно відзначає Ю. Г. Ткаченко, правовідношення — це обов'язковий засіб у механізмі правового регулювання, тобто якщо цей механізм приводиться у дію, то він не може проминути стадію правовідношення [6, 123].

На підставі аналізу різних точок зору видається доцільним визначити правовідносини як наділені правовою формою або утворені в правовій формі суспільні відносини, які виникають на підставі юридичних фактів, а також характеризуються тристороннім зв'язком між його безпосередніми суб'єктами

(учасниками) та державою, як особливим суб'єктом, в особі її органів, яка через правові норми встановлює, санкціонує, забезпечує реалізацію та охоронає взаємно кореспондуючі права і обов'язки учасників суспільного відношення.

Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування можна визначити як врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають між суб'єктами системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування щодо здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом сплати страхових внесків роботодавцем, громадянами, а також інших джерел, передбачених законом.

У літературі виділяються основні ознаки, властиві переважній більшості правовідносин у різних правових галузях [7, 8–9]. До найбільш характерних і важливих ознак правовідносин віднесено такі:

1) правовідносини — це обов'язкове поєднання матеріального змісту (реальних суспільних відносин) та правової форми (у вигляді норм права або сукупності норм, санкціонованих та забезпечених державою). Правові відносини стають такими внаслідок надання правової форми будь-яким суспільним відносинам, які потребують правового врегулювання або виникають безпосередньо як правові відносини з ініціативи держави. Це обумовлює їх матеріально-ідеологічний характер;

2) правовідносини являють собою особливий (правовий) зв'язок між учасниками суспільних відносин та кожного учасника з державою;

3) коло учасників правовідносин є нормативно визначеним і в тій чи іншій мірі конкретизованим;

4) наявність в учасників правовідносин взаємних прав та обов'язків, визначених або санкціонованих державою за допомогою права (правових норм);

5) права та обов'язки учасників правовідносин охороняються і забезпечуються примусовою силою держави;

6) правовідносинам притаманний вольовий характер, оскільки в них (правовідносинах) виражається воля держави — через нормативні приписи, а також в більшості випадків, воля самих учасників;

7) виникнення, зміна та припинення правовідносин відбувається на підставі юридичних фактів або юридичних складів (у пенсійних відносинах, наприклад), як сукупності юридичних фактів.

У вітчизняній науці окремо виділяються основні ознаки, що притаманні правовідносинам у сфері соціального забезпечення: 1) правовідносини є особливим різновидом суспільних відносин у сфері соціального забезпечення; 2) правові відносини у сфері соціального забезпечення складаються на підставі норм права; 3) правовідношення є вольовим суспільним відношенням; 4) правовідносини у сфері соціального забезпечення характеризуються індивідуальним зв'язком між його суб'єктами; 5) правовідносини у сфері соціального забезпечення охороняються державою [8, 273–238].

Н. Б. Болотіна, виділяючи соціально-захисне правовідношення як основне у системі правовідносин у сфері соціального захисту, називає такі його ознаки: 1) має комплексний характер, що зумовлено комплексним характером со-

ціальних ризиків. Кожний з таких ризиків (хвороба, старість, тимчасова втрата праездатності, інвалідність, професійна хвороба, народження дітей тощо) з моменту їх настання у людини трансформується у відповідний юридичний факт, який слугує юридичною підставою для виникнення соціально-захисного правовідношення; 2) воно об'єднане єдиною цільовою спрямованістю — здійсненням соціального захисту населення; 3) має єдину юридичну модель — виникає між конкретним надавачем соціальних виплат і послуг і конкретним одержувачем таких виплат та послуг; 4) залежно від функціонального призначення воно є регулятивним; 5) є матеріальним за змістом, оскільки його об'єктом завжди є відповідна грошова виплата або послуга; 6) за характером обов'язку соціально-захисне правовідношення є правовідношенням активного типу, яке виникає у результаті певних активних позитивних дій суб'єкта права та зобов'язаного суб'єкта [9, 155].

Зазначені ознаки слід віднести до основних ознак правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування із наступними особливостями. Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мають комплексний характер, як й інші правовідносини у сфері соціального забезпечення. Йдеться про комплексний характер соціальних ризиків: старість, інвалідність, втрата годувальника, смерть, які з моменту настання у людини стають юридичними підставами виникнення правовідносин із загальнообов'язкового пенсійного страхування.

Правовідносини із загальнообов'язкового пенсійного страхування спрямовані на здійснення соціального захисту громадян України, які отримують пенсійні виплати та соціальні послуги. За рахунок коштів Пенсійного фонду в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати: 1) пенсія за віком; 2) пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання (у тому числі каліцтва, не пов'язаного з роботою; інвалідності з дитинства); 3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

За рахунок коштів Накопичувального фонду, що обліковуються на накопичувальних пенсійних рахунках, Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачено здійснення таких пенсійних виплат: 1) довічна пенсія з установленим періодом; 2) довічна обумовлена пенсія; 3) довічна пенсія подружжя; 4) одноразова виплата.

У солідарній системі надаються соціальні послуги за рахунок коштів Пенсійного фонду. До соціальних послуг, передбачених Законом, належить допомога на поховання пенсіонера.

У правовідносинах із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є конкретні надавачі пенсійних виплат та соціальних послуг і конкретні одержувачі таких виплат і послуг. Право на отримання пенсій та соціальних виплат із солідарної системи мають: 1) громадяни України, які застраховані згідно з Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та досягли встановленого цим Законом пенсійного віку чи визнані інвалідами в установленому законодавством порядку і мають необхідний для призначення відповідного виду пенсії страховий стаж, а в разі смерті цих осіб — члени

їхніх сімей, зазначені у ст. 36 Закону, та інші особи, передбачені Законом; 2) особи, яким до дня набрання чинності цим Законом була призначена пенсія (щомісячне довічне грошове утримання) за іншими законодавчими актами, але вони мали право на призначення пенсії за Законом України «Про пенсійне забезпечення» — за умови, якщо вони не отримують пенсію (щомісячне довічне грошове утримання) з інших джерел, а також у випадках, передбачених Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», — члени їхніх сімей.

Право на отримання довічної пенсії та одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду мають застраховані особи і члени їхніх сімей та/або спадкоємці на умовах та в порядку, визначених Законом.

Особи, які не підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню, але добровільно сплачували страхові внески в порядку та розмірах, встановлених Законом, до солідарної системи та/або накопичувальної системи пенсійного страхування, мають право на умовах, визначених Законом, на отримання пенсії і соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду та/або отримання довічної пенсії чи одноразової виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, мають право на отримання пенсійних виплат і соціальних послуг із системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування нарівні з громадянами України на умовах та в порядку, передбачених Законом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Правовідносини із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування є також регулятивними та активними. Вони також є матеріальними, оскільки їх об'єктом завжди виступає пенсійна виплата та соціальна послуга.

Література

1. Иванова Р. И. Правоотношения по социальному обеспечению в СССР / Р. И. Иванова. — М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986.
2. Захаров М. Л. Право социального обеспечения России : учебник / М. Л. Захаров, Э. Г. Тучкова. — М. : БГК, 2001. — 576 с.
3. Алексеев С. С. Общая теория права / С. С. Алексеев. — М. : Юрид. лит., 1982. — Т. 2.
4. Халфина Р. Общее учение о правоотношении / Р. Халфина. — М., 1974.
5. Теорія держави і права : навч. посіб. / за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Конєйчикова. — К. : Юрінком Інтер, 2003. — 368 с.
6. Ткаченко Ю. Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю. Г. Ткаченко. — М., 1980.
7. Матузов Н. И. Права человека и общерегулятивные правоотношения // Правоведение. — 1996. — № 3.
8. Сташків Б. І. Теорія права соціального забезпечення : навч. посіб. / Б. І. Сташків. — К. : Знання, 2005. — 405 с.
9. Болотіна П. Б. Право соціального захисту України : Навч. посіб. / П. Б. Болотіна. — К. : Знання, 2005. — 615 с.
10. Стаховська Н. М. Відносини в праві соціального забезпечення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. М. Стаховська. — К., 2000. — 21 с.
11. Сташків Б. І. Правовідносини у сфері соціального забезпечення : конспект лекцій / Б. І. Сташків. — Чернівці, 2003.

Анотація

Горбатенко О. В. Основні ознаки правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. — Стаття.

У статті визначається поняття правовідносин із загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. На підставі аналізу спеціальної літератури, чинного законодавства характеризуються основні ознаки зазначених правовідносин.

Ключові слова: правовідносини, загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, ознаки правовідносин.

Аннотация

Горбатенко О. В. Основные признаки правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию. — Статья.

В статье определяется понятие правоотношений по общеобязательному государственному пенсионному страхованию. На основании анализа специальной литературы, действующего законодательства характеризуются основные признаки указанных правоотношений.

Ключевые слова: правоотношения, общеобязательное государственное пенсионное страхование, признаки правоотношений.

Summary

Gorbatenko O. V. The Main Peculiarities of Legal Relations on Obligatory State Pension Insurance. — Article.

The definition of legal relationships on obligatory state pension insurance is given in the article. Based on the analysis of special literature, legislation in force, basic features of the mentioned legal relationships are characterized

Keywords: legal relations, obligatory state pension insurance, features of legal relationships.

УДК 347.77(477)

В. С. Дмитришин

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ ФРАНЧАЙЗИНГУ

Наразі в багатьох країнах світу набула поширення особлива форма комплексного ліцензування, згідно з якою можуть використовуватись як зареєстровані, так і незареєстровані об'єкти інтелектуальної власності. Це договір про франчайзінг (англ. franchise) або договір комерційної концесії (англ. contract of commercial concession) — цивільно-правовий договір, відповідно до яких одна сторона (власник прав) зобов'язується надати іншій стороні (користувачу) за винагороду на певний строк або без указівки на строк право використовувати в підприємницькій діяльності користувача комплекс виключних прав, що належать їх власнику, у тому числі право на фірмове найменування і (або) комерційне позначення власника, комерційну інформацію, що охороняється (ноу-хау), а також на інші передбачені договором об'єкти інтелектуальної власності — торговельну марку, знак обслуговування тощо [1].

В Цивільному кодексі України під договором комерційної концесії розуміється такий договір, за яким одна сторона (правоволоділець) зобов'язується